

סימן לא

אוצר החכמה

שומע כעונה בברכת כהנים

אוצר החכמה

הכא במשנה, יש להוכיח דין זה מהמשך המשנה. דמצינו בחי' הר"י מלוניל דמפרש המשך המשנה שאם היה קטן אינו נושא את כפיו, אם הוא כהן, משום שקטן אינו מחוייב בדבר ואינו מוציא רבים יד"ח. משמע שכהן שהוא גדול ובר חיובא מוציא כהנים אחרים יד"ח מצות ברכת כהנים. ומבואר דמהני שומע כעונה בברכת כהנים.

ומצינו שנהגו כן באטליה בק"ק טריאסט כפי שמעיד רבי בצלאל הכהן מוילנא בספרו ראשית בכורים סי' ד וז"ל: וכשהייתי שמה בחדש אלול שנת בברכ"ת לפ"ק, והתפללתי בש"ק פ' שופטים בבהכ"נ ספרדים שם, כבדוני אז בעז"ה להיות הכהן המברך כל ב"כ לבדי בקול, וכל הכהנים שבבהכ"נ שעלו עמי יחד לדוכן שתקו אז ושמעו ממני לבד. שכך מנהגם שם שכהן אחד לבד מברך לעם בקול, ושאר הכהנים שעולין עמו יוצאין בזה ע"י שומע כעונה לבד [נוע' סוטה ל"ט תוד"ה עד וצ"ע]. ובאמת דבזה א"ש פשטיה דקרא דוישא אהרן כו' ויברכם, די"ל דבניו שמעו ממנו אז (וע"ש ברמב"ן ז"ל). וגם פשטא דמתני' דמגילה כ"ד דהוא נ"כ ע"ש. ופשטא דמתני' דברכות ל"ד דאם אין שם כהן כו' ודו"ק א. הרי שכיוון להר"י מלוניל בעצם הענין דמהני שומע

ולבסוף הוא כותב בזה"ל: וזה לי רבות בשנים

איתא במשנה כד, א: המפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה והוא נושא את כפיו.

התמיהה בולטת מאוד הרי כל כהן מחוייב לישא את כפיו בעבודה כשהוא נמצא בבית הכנסת.

ויתכן כיון שדבר זה נשנה יחד עם פורס על שמע ועובר לפני התיבה, שעניינם להוציא את האחרים יד"ח, מזה יש לנו ללמוד שכהן אחד שמברך ברכת כהנים, מוציא את הכהנים האחרים מדין שומע כעונה. וכידוע דנו בזה רבים מן האחרונים ור' להלן.

לקושטא דמילתא ראוי בתחילה לברר אם אכן גרסינן לה במשנה. בדיקה בכתבי יד של המשנה הרשומים ביד הרב הרצוג העלתה שבשבעה כת"י של המשנה ליתא והוא נושא את כפיו. וכבר עמד על כך הרנ"ג רבינוביץ זצ"ל בספרו דקדוקי סופרים והוסיף באות ד שם שליתא גם ברי"ף כת"י ובדפו"י. ויש להוסיף דליתא נמי בחי' הר"י מלוניל למסכתין. וגם מפרש"י נראה דלא גרס לה. וכן ליתא בפסקי ריא"ז.

אולם נוסח זה במשנה נמצא בפ"י ר"ח, בפהמ"ש להרמב"ם ובפסקי רי"ד כאן. ועפ"י זה מוכח א"כ דמהני שומע כעונה בברכת כהנים.

ונראה יתירה מזו, דגם אי לא גרסינן לה

א ובחי' האדר"ת בקונ' גפן אדר"ת אות יב דן בזה

כעונה בברכת כהנים. וגם נתבאר מקור המנהג שרק כהן אחד מברך ושאר הכהנים שומעים ויוצאים ידי מצות ברכת כהנים מדין שומע כעונה, דחשובים מברכים אף שהצבור אינו שומע אותם, דלענין אמור להם סגי כששומעים הברכה מכהן אחד.

בבית הלוי עה"ת סוף בראשית הביא כן בשם חכ"א וז"ל: מה שאמר חכם אחד בברכות כהנים דכהן אחד יכול לומר ברכת כהנים ושאר הכהנים ישמעו ושומע כעונה. הנה אם היה מקום לומר כן, בודאי דהיינו מרויחין בזה לפרש לשון המשנה במסכת מגילה (דף כ"ד) המפטיר בנביא כו' והוא פורס על שמע והוא נושא את כפיו. דלא ידענו פירושה של המשנה בפשיטות. דהא כל כהן נושא כפיו. ולפ"ז ניחא, דהוא יאמר הפסוקים להוציא שארי הכהנים. אמנם עיקר הדבר לא נהירא כלל, דשומע כעונה שייך רק בדבר דאין צריך בו אלא אמירה לחודא. אבל ברכות כהנים דצריך קול רם, כאדם האומר לחבירו, וכמו דנפקא לן בסוטה

(דף ל"ח) מקרא דאמור להם, ובזה לא שייך שומע כעונה, דהרי ענייתו של הכהן השומע הרי אינו נשמע להעם השומעים, ולא עדיף הך כהן השומע מאם היה אומר מפורש בפה רק בלחש דלא יצא, ועיין במג"א סי' קכ"ח ס"ק י"ז שכתב בשם מהרי"ט דאין כהן אחד מברך והאחרים יענו אמן מפני הטירוף, וזה לא קאי רק על הברכה שמקודם דבה מהני שומע, אבל הפסוקים ודאי נראה דלא מהני עכ"ל.

ויש להעיר על דבריו בתרתי, חדא דכן מורה פשטות המשנה, דנושא את כפיו נקיט לה יחד עם פורס על שמע ועובר לפני התיבה, דמיירי בענין שומע כעונה להוציא אחרים יד"ח, א"כ יש לנו יסוד מוצק מגוף המשנה לפרש כן. ועוד, דלוי היה לפניו פי' הר"י מלוניל הנ"ל מסתבר שלא היה חולק עליו, שהרי מוכח מפירושו דמהני שומע כעונה בברכת כהנים, ורק כהן קטן אינו נושא את כפיו לבדו, כיון שאינו מחויב בדבר, א"מ כהנים אחרים יד"ח. ובינותי בספרים

שהרי במקום שכמה אנשים חייבים באותה ברכה. ס"ל למבי"ט שעדיף שאחד יוציא את כולם משום ברוך עם הדרת מלך. ומוכח קצת דס"ל כהבית הלוי דברכת כהנים ל"מ שומע כעונה. וי"ל. שו"ר להנצי"ב בהעמ"ש שא"י קכה אות יא שהביא דברי המבי"ט, והוסיף שעל גוף ברכת כהנים אין להקשות שאחד יברך ושאר כהנים יצאו בשמיעה, משום שברכת כהנים הוא בתפלת שמ"ע, ואסור להוציא אם לא למי שאינו בקי. משא"כ ברכת אשר קדשנו דאינה מגוף התפלה. וראה להלן מש"כ עוד בשמו.

ג והנה הרי"ד בפסקיו שם גורס במשנה: המפטיר בנביא וכו' והוא נושא את כפיו ולא פירש מידי. וע"ש מה שפירש לענין פורס את שמע ועובר לפני התיבה. ולאחר מכן לענין קטן שאינו נושא את כפיו פירש שאין זה כבוד הציבור שקטן יברכם, וגם אינו בר בינה. ולא פירש כהר"י מלוניל.

נתכבדתי מיד"ן הגאון המנוח ר' בצלאל ז"ל מוילנא בספרו ראשית בכורים בעברו דרך פ"ק בחורף תרלד, ובאחד השיחים אמרתי לו חקירה זו, והראני שכן הביא בחיבורו מנהג רבני טריעסט. והודה לי לפרש כן כוונת התוס' שבת קיח, ב ד"ה אילו. יעו"ש.

ב צ"ל מבי"ט. וע"ש בח"א סוס"י ק"פ שר"ל במקום שצבור חייב בברכה, שעדיף שאחד יברך ויצאו כולם בברכתו בעניית אמן. וקשיא למה ברכת ספירת העומר וברכת נשיאת כפיים. כל אחד מברך בעצמו, ומיישב מנהג זה בזה"ל: ובטעם זה ג"כ יתיישב ברכת כהנים שמברכים כולם ביחד, שאם היה אחד מברך והשאר עונים אמן, היה קרוב לטעות בהתחלת יברך, אבל עתה שכולם מברכים מיד אומרים יברך בלי טעות עכ"ל. ואם ס"ל למבי"ט דמהני שומע כעונה בברכת כהנים עצמה, א"כ לשיטתו היה עדיף שכהן אחד יעשה הכל. גם הברכה וגם ברכת כהנים.

ומצאתי סמך לזה במנחה חריבה סוטה (להגר"פ עפשטיין זצ"ל) פ"ז [קנר:] ששמע מהגרז"ס שפירא זצ"ל שאחר שהגיע לאזניו של בעל בית הלוי מנהג הנ"ל באטליה, אמר שאילו ידע מזה היה מבטל דעתו.

ובגוף הדבר אמאי מהני שומע כעונה גם בנש"כ אף דבעינן "קול רם" כטענת הבית הלוי, כתב החזו"א או"ח סי' כט דשומע כעונה אין פירושו שיוצא בשמיעה לחוד, אלא שמתחס אליו גם הדיבור של המשמיע ויוצא יד"ח בשיתוף השמיעה והדיבור של חברו. והביא כן משו"ת בית שלמה או"ח סי' יז. והוכיח מקריאת המגילה דבעינן קריאה בספר, והשומע לא קרא בספר, אלא שנעשה ע"י השמיעה כאילו הוא עצמו קרא בספר. וכן במקדש על הכוס. ועפ"ז כתב שלא כהבית הלוי הנ"ל ומהני שומע כעונה גם בברכת כהנים אף דבעינן קול רם, דמה דעושה והמשמיע מהני לשומע. ועוד כתב דברכת כהנים עיקרה הדיבור, שהוא שוה בגדרו בין בקול רם ובין בקול נמוך, וכשהוא בקול רם אינו אלא כמוסיף עליו תנאי שהוא חוץ ממנו, כתנאי הכוס בקדוש והספר במגילה.

שו"ר במרומי שדה מגילה שם שעמד על כך, ופירש כן המשנה דהמפטיר נושא את כפיו, דהיה המנהג שאחד מברך וכל הכהנים שומעים, והרי הם כמברכים בעצמם. והא דבאמת אין עושין כן, משום דהוי כתפלה עצמה ואין מוציאין את הבקי. ובאמת למ"ד דמוציאין אף לבקי, אחד יברך ושאר הכהנים שומעים.

אולם בתשובותיו משיב דבר ח"א סי' מז לשו"ע או"ח סי' קכח סע' י"א כתב שבברכת כהנים אין כהן אחד יכול להוציא השומעים, אף שדחה סברת עמיתו הבה"ל וז"ל: במג"א (ס"ק יז) וז"ל, וכולם מברכין ואין אחד מברך והאחרים יענו אמן מפני הטירוף עכ"ל. ונראה דמן הדין שרי, דיכול להוציא בברכת חברו כמו בשארי ברכות, והיינו דאמר ראב"ש במגלה (דף כז:) דבשביל זה האריך ימים משום שלא נשא כפיו בלא ברכה. ולכאורה מאי רבותא הלא צריך לברך כמבואר בסוטה (דף לט). אלא שלא סמך אברכת חברו, משמע דהי' עושה למצוה מן המובחר. אבל מן הדין שרי לסמוך על ברכת חברו ולצאת בברכתו, ומפני ראב"ש החמירו עתה כל העולם. ומכאן ראינו ברורה שא"א להוציא ברכת כהנים עצמה היינו יברכך, דאי איתא למה לא אמר דמשו"ה האריך ימים משום שברך ברכת כהנים בעצמו, אלא מוכרח דזה אסור מדינא. רק הברכה דלפני ברכת כהנים, דמן הדין יכול לסמוך על חברו, והוא לא נשא כפיו בלא ברכה, משא"כ בב"כ. דלא כמו ששמעתי מחכם א', דגם בב"כ עצמה יכול להוציא, אלא האמת דב"כ אינו יכול להוציא, והטעם בזה שמעתי משום דבעינן קול רם, וסברא דשומע כעונה לא מצינו אלא במדבר בלבד, וליתא, דהא בקה"ת מוציאין את המברך ואת הציבור אע"ג דבעינן דוקא שיקרא מתוך הכתב. וכן בפ' זכור דמן התורה לקרות בספר כדאיתא במגילה (פ"ב) מהא דכתיב כתוב זאת זכרון בספר, ומכ"מ אחד

מוציא את הרבים, וגם ממקרא בכורים יש להקשות דאיתא (בסוטה דף לב:): דגנאי בקול רם ע"ש, ואפ"ה אחד מוציא את חבירו. אלא נראה הטעם פשוט דב"כ היינו תפלה, ובתפלה מי שבקי אינו יוצא בשל חבירו, ונכלל ברכת כהנים בג' דברים דחשיב בירושלמי והביאו הר"ן שלהי ר"ה דאין מוציאין בהמ"ז ק"ש ותפלה, ע"ש עכ"ל.

אולם לפי מה שפירש בעצמו המשנה במדומי שדה, הרי שכך היה המנהג לכתחילה בברכת כהנים שכהן אחד מברך והשאר יוצאים יד"ח בשמיעה. ולכן היה בזה כבוד למי שהיה מברך בעצמו ומוציא האחרים.

בענין סברת שו"ת בית שלמה הנצי"ב וחזו"א הנ"ל בגדר שומע כעונה, יש להעיר מהשאילת יעבץ ח"א סי' עה נר' בשו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' נז שהביאון דלא חשיב כעונה מתוך הספר רק כעונה בע"פ, ולכן פליג על הט"ז וס"ל דסומא אינו עולה לתורה, משום דבעינן קריאה מתוך הספר וסומא רק שומע בע"פ. אולם בטו"א מגילה יט, ב מבואר דשומע כעונה חשוב כקורא מתוך הספר¹. וכן מוכח מהיכן דילפינן

שומע כעונה מהכתוב: את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה (מלכים ב, כב, טז) הרי שאף שהמלך רק שמע, מ"מ נחשב הדבר כקורא בספר. ובהר צבי שם הביא דברי הבית הלוי הנ"ל, ושכעין סברתו אמר הצ"פ לענין עשרת בני המן שהצבור אומרם בעצמו, משום שע"י שומע כעונה לא הוי בנשימה אחת. אך כתב טעם אחר אמאי בברכת כהנים ל"מ שומע כעונה, דשומע כעונה נאמר רק לגבי עצמו, היכא שהוא צריך לצאת בדבורו. אבל בדברים דבעינן שיאמר בפני אחרים כגון בחליצה דבעינן שיאמר בפני היבמה, ואם יאמר בינו לבין עצמו לא אמר טוב, ל"מ שומע כעונה, והוי כאילו דבר חוץ לבי"ד. וה"ה ברכת כהנים, שצריך להשמיע הברכה לעם, ל"מ שומע כעונה, דהר"ז כאילו ברך בינו לבין עצמו². ובמנחה חריבה שם כתב לבאר כן סברת הבית הלוי יעו"ש.

אולם לפי מה שנתבאר לעיל מוכח מהמשנה עפ"י הר"י מלוניל ושאר דמהני שומע כעונה בכל גוונא, וכסברת הבית שלמה הנצי"ב והחזו"א.

[ו' טבת ע"ד]

ה ועי' שו"ת חת"ס או"ח ריש סי' טו (א) ד"ה אבל, דמהני שומע כעונה במצות הגדה וספור יצי"מ. אולם התם יוצא יד"ח ספור יציאת מצרים אף אם אמר ההגדה בינו לבין עצמו. ועי' שו"ת הר צבי שם.

ד ור' לעיל סי' ד, שם נתבאר דהיעבץ סבירא ליה דלקריאת המגילה סגי בשמיעה, ולא בעינן לדין שומע כעונה. ויש לזה סימוכין בראשונים יעו"ש.